

Prof. Dr. Ali Rıza OKUR

Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Muvazzaf Askerlik ve Bedelli Askerliğin Hukuki Sonuçları Açısından Karşılaştırılması

I. Giriş

Askerlik doğurduğu sonuçlar, özellikle erkekler açısından son derece önemlidir. Her erkek yaşamının belli bir dönemini, bu görevi ayırmak ve kendisini buna göre ayarlamak zorundadır. Türkiye’de gerçek yaşam askerlik görevini tamamladıktan sonra başlamaktadır. İş bulma, evlenme hep askerliğe endekslenmiştir. Askerlik yapmadan iş bulmak çok zordur. Yine askerlik yapmadan evlenmek de kolay kolay göze alınamamaktadır. Bunda askerlik süresinin oldukça uzun oluşunun etkisi de büyüktür.¹

İş ve evlenme dışında askerlikle ilgili sorunlar, “vicdani kabul”, “terör”, “bedelli askerlik”, ve “profesyonel ordu” olarak gündeme girmiştir. Biz askerlikle ilgili bu felsefi, sosyolojik ve ekonomik boyutlara girmeden hukuki açıdan askerlikle ilgili üç değişik sorunu, muvazzaf askerlik ve bedelli askerlik açısından ayrı ayrı tartışacağız.

Bu hukuki sorunlar:

- Askerliğin memuriyet kıdemine etkisi (657 s. DMK. m. 83-84)

- Askerlik borçlanması (5510 s. SS ve GSSK m. 41)

- Kıdem tazminatı (1475 s. İş K. m. 14)

Bu soruları ayrı ayrı ele alıp tartışmadan önce muvazzaf askerlik ve bedelli askerliği daha yakından tanımak amacıyla, muvazzaf askerliği ve bedelli askerliği Anayasa açısından, kamu oyundaki bedelli askerlikle ilgili değerlendirmeler açısından ayrı ayrı ele aldıktan sonra yukarıda işaret ettiğimiz üç sorunu tartışmaya çalışacağız.

II. Anayasa ve Askerlik

Anayasa’da askerlik 1982 Anayasası’nın 72. maddesinde “vatan hizmeti” başlığı altında:

“Vatan hizmeti, her Türkün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir.”

Görüldüğü gibi Anayasa’da askerlik bir vatan hizmeti olarak ele alınmakta ve bir hak ve

ödev olarak nitelendirilmektedir. Madde askerlikten söz etmektedir. Vatan hizmetinden kasdedilenin “askerlik hizmeti” olduğu maddeden dolaylı olarak anlaşılmaktadır. Maddenin ikinci cümlesi bu hizmetin silahlı kuvvetlerde veya kamu kesiminde yerine getirileceğinden söz edince, bunun askerlik hizmeti olduğu anlaşılmaktadır. Madde başlığı “Askerlik Hizmeti” olarak sunulsaydı konu çok daha açık olacaktı. 72. madde Anayasa'nın “Siyasi Haklar ve Ödevler”in düzenlendiği dördüncü bölümde yer almaktadır. Bu bölümde yer verilen diğer hak ve ödevler sırasıyla: Türk Vatandaşlığı (m. 66), seçme seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakları (m. 67), siyasi partilerle ilgili hükümler (m. 68), kamu hizmetlerine girme hakkı (m. 70), vatan hizmeti (m. 72), vergi ödevi (m. 73), dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkıdır (m. 74). Görülüyor ki bu hak ve ödevlerin içeriği açıkça anlaşılmaktadır. Ancak “vatan hizmeti” son derece soyut ve genel bir kavramdır. Bunun sadece “askerliğe” hasredilmesinin nedenine, Anayasanın metninde ve konuya ilişkin bilimsel çalışmalarda yer verilmemiştir.²

III. Muvazzaf Askerlik

Muvazzaf askerlik Anayasa'nın 72. maddesinde işaret edildiği gibi kanunla düzenlenmiştir. Bu Kanun 1927 tarihli Askerlik Kanunudur.³ Askerlik Kanunu'nun 1. maddesine göre “Türkiye Cumhuriyeti tebaası olan her erkek, işbu kanun mucibince askerlik yapmağa mecburdur.”

Kanunun 2. maddesi askerlik çağını belirlemektedir. Bu hükme göre askerlik çağı her erkeğin esas nüfus kütüğüne yazılı olan yaşına göre ve yirmi yaşına girdiği sene Ocak ayının birinci gününden başlayarak 41 yaşına girdiği sene Ocak ayının birinci gününde bitmek üzere en çok yirmibir sene sürer. Maddenin 9. fıkrası “muhacirler” için özel bir düzenleme getirmiştir: Bunlardan, “Eski memleketlerinde askerlik ettiklerini veya bunun yerine bedel verdiklerini tevsik edenler tekrar muvazzaf hizmete tabi tutulmayıp yaşlıları yerli erbaş ve er ile yedeğe geçirilirler.”

11. fıkrada “Türk vatandaşlarından, Kıbrıs

Türk Federe Devletinde askerlik yaptıklarını tevsik edenler tekrar muvazzaf hizmete tabi tutulmazlar.”

2. maddenin 12. fıkrası bazı koşullarla yabancı ülkede yapılan askerliği de, Türkiye’de muvazzaf askerlik hizmetini yapmış olarak saymaktadır:

“Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenecek esaslara göre; yurt dışında doğan ve ikamet edenler ile kanuni rüşt yaşına kadar yabancı bir ülkeye gitmiş olanlardan buldukları ülke vatandaşlığını da kazanan Türk vatandaşları, talepleri halinde, durumlarına uyan ve Kanunun öngördüğü askerlik statülerinden biri içerisinde askerlik mükellefiyetlerini 38 yaşını tamamladıkları yılın sonuna kadar yerine getirebilirler veya tabiiyetinde buldukları diğer ülkede askerlik yapmış olduklarını belgelemek kaydıyla mükellefiyetlerini yerine getirmiş sayılırlar. Bunların 38 yaş sonuna kadar askerlikleri ertelenmiş kabul edilir.”

Askerlik Kanunu'nun 5. maddesi muvazzaf askerlik süresini ele almaktadır. Bu hükme göre “Erbaş ve erler için muvazzaflık hizmeti süresi; Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri ile Jandarma Genel Komutanlığında onsekiz aydır. Bu sürenin, barışta, önce onbeş aya ve bilahare oniki aya kadar indirilmesine, Silahlı Kuvvetlerin de ihtiyacı dikkate alınarak, Bakanlar Kurulunca karar verilebilir.”

5. maddenin 4. fıkrası askerlik çağı dışında bırakılmanın temel esasını düzenlemektedir: “Bu Kanunun tespit ettiği esaslar dışında veya muvazzaflık hizmetini yapmadıkça hiç bir fert askerlik çağından çıkarılamaz.”

IV. Bedelli Askerlik

1. Temel Esaslar

Askerlik Kanunu sadece “muvazzaf askerliği” düzenlememiştir. Bunun yanında belli bir döviz veya bedel ödeyerek de “muvazzaf askerlik hizmetini” yapmış sayılmayı kabul etmiştir.

Kanunun 10. maddesi “Askerlik yükümlülüğüne” tabi tutulma ve bu yükümlülüğün nasıl yerine getirilmiş sayılacağına dair esaslara yer vermiştir. Buna göre:

“1. Her celp yılından evvel o yıl silah altına alınacak miktar, kaynak olarak Milli Savunma Bakanlığınca tespit edilerek Genelkurmay Başkanlığına bildirilir. Genelkurmay Başkanlığı da Türk Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyaç miktarını tespit ederek Milli Savunma Bakanlığına bildirir.

2. O yıl askere alınacakların tamamı, mevcut celp sistemine uygun olarak temel askerlik eğitime tabi tutulur. Her celp döneminde eğitim merkezlerine sevk edilen miktar Genelkurmay Başkanlığınca belirlenenden fazla ise; ihtiyaç fazlası olan yükümlüler, temel askerlik eğitimini müteakip, o yılın 1 Ocak tarihindeki T.C. Merkez Bankası döviz alış kurları esas alınarak, dövizle askerlik için tespit edilen miktarın yarısının karşılığı Türk Lirası bedel ödemek veya istekte bulunan kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapmak suretiyle askerlik hizmetlerini yerine getirmiş sayılırlar.

Saklı, yoklama kaçağı veya bakaya durumunda bulunanlar ihtiyaç fazlası kapsamına alınmazlar.

3. Genelkurmay Başkanlığınca Silahlı Kuvvetlerin ihtiyacı olarak belirlenen yükümlüler askerlik hizmetini bu Kanun hükümlerine göre erbaş veya er olarak yerine getirirler.

Bedel ödemek isteğinde bulunanlar ile kamu kurum ve kuruluşlarında görevlendirileceklerin miktarı, Türk Silahlı Kuvvetleri ihtiyaç fazlası miktarından az ise; geri kalan ihtiyaç fazlası yükümlüler kalan askerlik hizmetini, bu Kanun hükümlerine göre erbaş veya er olarak yerine getirirler.”

Görülüyor ki, “muvazzaf askerlik” yasada tek tip olarak düzenlenmiş değildir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyacı kadar yükümlü temel askerlik eğitime tabi tutulurken (klasik muvazzaf askerlik), ihtiyaç fazlası ya bedel ödeyerek ya da kamu kurumlarında görevlendirilerek askerlik hizmetlerini yapmış sayılmaktadır.

10. maddenin 4/A bendi “bedel ödeme” konusunu⁴, 4/B bendi ise “Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Görevlendirilme”⁵ konusunu madde madde düzenlemektedir.

2. Bedelli Askerlik

Bedelli askerlik “döviz karşılığı” (ek m. 1)

ve “TL. karşılığı” (geçici m. 47, 47, 48) olmak üzere ayrı ayrı düzenlenmiştir.

Bedelli askerlikle ilgili temel esaslarda 2011 yılında 6108⁶ ve 6252⁷ sayılı Kanunlarla bazı değişiklikler yapılmıştır.

a) Döviz karşılığı bedelli askerlik

Bu konuyu düzenleyen ek madde 1'e göre:

“(2299, 3802, 5380 s. K. larla değişik) Oturma veya çalışma iznine sahip olarak işçi, işveren sıfatıyla veya bir meslek ya da sanatı icra ederek, yurt içinde geçirilen süreler hariç olmak üzere, toplam en az üç yıl süre ile fiilen yabancı ülkelerde bulunan bu Kanun ile 1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askeri Memurlar Kanununa tâbi yükümlüler, 38 yaşını tamamladıkları yılın sonuna kadar durumlarını ispata yarayan belgelerle birlikte bağlı oldukları Türk konsoloslukları aracılığı ile askerlik şubelerine başvurmaları, (değişik ibare 6252, 30.11.2011 s. K.) 10.000 Avro veya karşılığı kadar yönetmelikte belirtilecek yabancı ülke parasını, başvuru tarihinden itibaren 38 yaşını tamamladıkları yılın sonuna kadar ödemeleri⁸ hâlinde muvazzaf askerlik hizmetini yerine getirmiş sayılırlar. Dövizle askerlik hizmetinden yararlanmak üzere başvuranlar; öngörülen döviz başvuru sırasında def'aten ödeyebilecekleri gibi, dörtte birini başvuru sırasında, kalanını 38 yaşını tamamladıkları yılın sonuna kadar olan süre içinde en çok üç eşit taksitte ödeyebilirler.

Dövizle askerlik hizmetinden yararlanmak üzere yaptıkları başvuruları kabul edilen yükümlülerden, gereken şartları taşımadıkları anlaşılanlar, ödemeleri gereken yabancı ülke parasını yönetmelikte belirtilen sürelerle uygun ödemeyenler, ücret veya maaşları yurt içinden transfer edilenler, yabancı ülkelerde resmî görevle bulunanlar, dövizle askerlik hizmetinden yararlanmak için gereken yükümlülüklerinin devamı süresince toplam olarak her takvim yılının yarısından fazlasını yurt içinde geçirenler, yurda kesin dönüş yapanlar veya dövizle askerlik hizmetinden yararlanma şartlarını kaybedenler, istekleriyle vazgeçenler, askerliğe elverişsiz olduğu tespit edilenler Millî Savunma Bakanlığı tarafından dövizle askerlik hizmeti kapsamından çıkartılarak durumlarına uygun askerlik işlemine tâbi tutulurlar.

Her ne sebeple olursa olsun 38 yaşını tamamladıkları yılın sonuna kadar dövizle askerlik hizmetinden yararlanmak üzere başvurmayanlar ile başvurdukları hâlde döviz ödemelerini yapmadıkları için dövizle askerlik hizmeti kapsamında çıkartılanlar, 10.000 Avro veya karşılığı kadar yönetmelikte belirtilecek yabancı ülke parasını, başvuru sırasında defaten ödemeleri kaydıyla bu Kanun hükümlerinden yararlanırlar.”

b) TL karşılığı bedelli askerlik

Döviz karşılığı bedelli askerlik sürekli bir düzenlemedir. TL karşılığı bedelli askerlik ise zaman zaman çıkarılan geçici düzenlemelerle sağlanmaktadır. Amaç askerlik için bekleyenlerin azaltılması veya hazineye ek gelir sağlanmasıdır. Bedelli askerlikle ilgili tartışmalar bu şıkta karşımıza çıkmakta, dövizle askerlik şıkkı üzerinde fazla durulmamaktadır. Bu konudaki son düzenleme 30.11.2011 tarihli, 6252 sayılı Askerlik Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'la⁹, Askerlik Kanununa eklenen geçici 46, 47, 48 ve 49. maddelerde gerçekleştirilmiştir.

Bu maddelere değindikten sonra bedelli askerliğin lehinde ve aleyhinde ileri sürülen görüşlere değinecek, bedelli askerlikle profesyonel ordu bağlantısı üzerinde duracak, son olarak da “muvazzaf askerlik açısından” değişik kanunlarda yer alan “Memuriyet Kıdemi (657 s. K. m. 83-84)”, “Askerlik Borçlanması (5510 s. K. m. 41)”, “Kıdem Tazminatı Talebi (1475 s. K. m. 14)” haklarından bedelli askerlik yapanların yararlanabilip yararlanamayacağı konularını hukuki açıdan değerlendireceğiz.

Geçici madde 46'ya göre, “Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte¹⁰ her ne sebeple olursa olsun henüz fiili askerlik hizmetine başlamamış, 31 Aralık 2011 tarihi itibarıyla (bu tarih dâhil) 30 yaşından gün almış ve 1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askeri Memurlar Kanunu ile 1111 sayılı Askerlik Kanununa tabi yükümlüler, istekleri halinde, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içinde askerlik şubelerine başvurmaları¹¹ ve 30.000 Türk Lirası parayı ödemeleri şartıyla temel askerlik eğitimine tabi tutulmaksızın askerlik hiz-

metini yerine getirmiş sayılırlar. Başvuruda bulunanlar, öngörülen miktarı başvuru sırasında defaten ödeyebilecekleri gibi, yarısını başvuru sırasında diğer yarısını ise başvuru tarihinden itibaren altı ay içinde de ödeyebilirler.”

Geçici madde 47'ye göre: “Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce¹² temel askerlik eğitimini süresi içinde yapmadıkları gerekçeyle dövizle askerlik hizmeti kapsamında çıkarılanlardan, halen 1111 sayılı Kanunun ek 1 inci ve geçici 43 üncü maddelerinde belirtilen diğer yararlanma şartlarını taşıdıklarını ve bu Kanunla değiştirilmeden önceki miktarlar üzerinden ödemelerini süresi içinde tamamladıklarını konsolosluklara müracaatla belgelendirenler, muvazzaf askerlik hizmetini yerine getirmiş sayılırlar. Bunlar hakkında askerlik hizmetini yerine getirmedikleri için idari ve adli soruşturma ve kovuşturma yapılmaz, başlatılmış olanlar sona erdirilir.”

3. Bedelli askerliğin politik, sosyolojik ve ekonomik açıdan değerlendirilmesi

Nüfus arttıkça askerlik için başvurular da artmakta, bu başvurular ordunun ihtiyacının üzerine çıktığı zaman bu birikimin eritilmesi için yollar aranmaktadır. Çözümlerden biri de “bedelli askerlik” uygulamasıdır. Koşulların zorlaması ile “bedelli askerlik” Türkiye’de zaman zaman uygulanmıştır. Temel amaç birikimi azaltmak olmuştur. Ancak bazı dönemlerde bu yol ekonomik nedenlerle de, yani hazineye katkı sağlamak amacıyla da uygulanmıştır.¹³

Askerlikle ilgili birbiriyle çelişen, birbiriyle uyuşmayan çok değişik uygulamalar askerliğin yeniden ele alınıp düzenlenmesini gerekli kılmaktadır. Muvazzaf (zorunlu), dövizli, bedelli, vicdani red kavramları bir arada ve iç içe sürdürülemez. Bu nedenle ülkenin politik, sosyolojik, ekonomik gerçeklerine göre yeni bir askerlik modeli düşünülmeli ve bu farklı kavramlar bunun içinde eritilmelidir.¹⁴

4. Hukuki açıdan bedelli askerlik

Hukuki açıdan bedelli askerlikle ilgili temel sorun bunun eşitliğe aykırı olduğudur. Ancak

zenginlik ve ayrıcalıklı durumu öylesine yaygındır ki, bunun bedelli askerliğe de yansımaması mümkün değildir.

Temel amaç ekonominin yoksulluğu azaltacak, gelir dağılımında dengeyi sağlayacak bir yönde geliştirilmesidir.¹⁵

Silahlı kuvvetlerin de ekonomik açıdan yeniden örgütlenmesi ekonomiye olumlu destek sağlayacak biçimde düzenlenmesi gerekmektedir.

10 yıllık süreçte değerlendirilince savunma bütçesi içinde personel harcamalarının payı yüzde 40, silahlanma harcamalarının payı ortalama yüzde 19, personel dışı diğer cari harcamaların (PDCH) payı ise ortalama yüzde 38'dir.¹⁶ Ordunun profesyonelleşmesi, mekanizasyonu ve elektronik savaşa hazırlığı için gerekli yatırımlara kaynak bulunamazken, asker sayısının fazlalığından kaynaklanan yiyecek, giyecek, barınma giderlerinin bütçe içinde yüzde 40'a yakın payı alması herhalde ciddi bir sorundur.¹⁷ Eşitliği sağlama adına da olsa, bu külfete katlanmak ne eşitlik ne de ülke kalkınması adına göze alınabilecek bir sonuç değildir.

Bedelli askerliğin eşitlik adına reddi de kendi içinde tutarlı değildir. Her şeyden önce dövizli askerlik sürekli olarak uygulanmakta olduğuna göre, bedellinin bundan farkı nedir? Yurtdışında çalışanlar işlerini kaybetmesinler diye bedelli askerlik yapabilirken, yurtiçinde çalışanlara aynı gerekçe ile bu hakkın tanınmaması Anayasal eşitliğe uygun düşmeyecektir. Terör ortamında askerlik yapanlar ölümle karşı karşıya görev yaparken, bedel ödeyenlerin bu tehlikeden uzak kalması da eşitlik adına kolay kabul edilebilir bir sonuç değildir. Ancak bunun çözümü herkesi ölüm tehlikesi içine atmak değildir. Herkesin eşit biçimde yararlanacağı bir düzen oluşturmanın zamanı artık gelmiştir. Bu da değişik köşe yazarlarının ortak görüşü olan "profesyonel ordu" sistemidir.¹⁸ Böylece hem yeni bir istihdam alanı yaratılmış, zaman zaman zorunlu olarak bedelli askerliğe başvurma zorunluluğu ortadan kaldırılmış, vatanseverliğe ters düşen bedelli imajı sona erdirilmiş, yoksul ve zengin farkı askerlikte ortadan silinmiş, askerlik süresini satın alma tedirginliği kaldırılmış, silahlı kuvvetlere atıl ve kalabalık bir ordu yerine dinamik, vurucu gücü yüksek,

esnek, daha ucuz bir yapılandırma kazandırılmış olacaktır.

5. Bazı hukuki sonuçlar açısından muvazzaf askerlik/bedelli askerlik karşılaştırılması

a) Memuriyet kıdemi açısından

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun¹⁹ 83. maddesine göre, "Devlet memuru iken muvazzaf askerlik hizmetini yapmak üzere silah altına alınanlardan askerlik görevini tamamlayıp memuriyete dönmek isteyenler, terhis tarihinden itibaren 30 gün içinde kurumlarına başvurmak ve kurumları da başvurma tarihinden itibaren azami 30 gün içinde ilgilileri göreve başlatmak zorundadırlar.

Bunların muvazzaf askerlikte geçen süreleri muvazzaf askerliğe ayrıldıkları sırada iktisap etmiş oldukları derecede kademe ilerlemesi yapılmak suretiyle değerlendirilir. Bu gibilerin muvazzaf askerliğe ayrılmadan önce işgal ettikleri kadroda kazandıkları kademe ilerlemeleri ayrıca gözönünde bulundurulur. Askerlik öncesi kademe ilerlemeleri ile askerlikte geçen süre toplamının 3 yılı aşan kısmı usulü dairende üst dereceye terfi ettikleri zaman bu derecede kademe ilerlemesi yapılmak suretiyle değerlendirilir."

83. madde memuriyet sırasında askere gidip dönenlerin kademe ilerlemesini düzenlemektedir.

84. madde ise, muvazzaf askerlik hizmetini yaptıktan sonra devlet memurluğuna girenlerin kademe intibaklarını ele almaktadır. Buna göre:

"Muvazzaf askerlik görevini yaptıktan sonra Devlet memurluğuna atananlar adaylık esaslarına tabi olurlar ve muvazzaf askerlikte geçen süreleri asaletlerinin tasdikinden sonra kademe ilerlemesi yapılmak ve sınav veya seçmeye tabi tutulmak suretiyle derece yükseltilmesinde değerlendirilir."

83. ve 84. maddeler sadece muvazzaf askerliğin kademe ilerlemesi açısından değerlendirileceğinden söz etmekte bedelli askerliğe yer vermemektedir. Acaba bedelli askerlik yapan da, bedel ödeyerek bu süreleri satın aldığına

Süre olarak askerlik yapan borçlanabiliyorsa, bedel olarak askerlik yapan da borçlanabilmelidir.

göre, kademe ilerlemesi isteyebilecek midir? İlk bakışta olumsuz görünse de, biraz zorlama da olsa bedelli askerlik yapanlara da memuriyet kıdeminin tanınması gerekmektedir.

1111 sayılı Askerlik Kanunu değişik maddelerinde muvazzaf askerlikle dövizli veya bedelli askerliği eşdeğer saymıştır.

Kanun'un 2/9 maddesi uyarınca, muhacirler eski memleketlerinde askerlik yaptıklarını veya bunun yerine bedel verdiklerini tevsik ederlerse, Türkiye'de tekrar muvazzaf askerliğe tabi tutulmamalıdır.

Kanun 10/2 maddesi fiili askerlik yerine bedel ödeyen veya bunun yerine kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapanları askerlik hizmetlerini yerine getirmiş saymıştır.

Kanun ek madde 1 de fiili askerlik yerine belli döviz miktarını ödeyenleri, muvazzaf askerlik hizmetini yerini getirmiş saymaktadır.

Kanun geçici madde 43'de belli döviz miktarını def'aten ödeyenleri askerlik hizmetini yapmış saymıştır.

Kanun geçici madde 46'da ise bazı koşullarla 30.000TL bedel ödeyenleri temel askerlik hizmetini de yaptırmadan, askerlik hizmetini yerine getirmiş saymıştır.

Bütün bu hallerde yükümlü bedel karşılığı muvazzaf askerlik hizmetinden muaf tutulmakta, bu görevi yerine getirmiş sayılmaktadır. Muvazzaf askerlikte askerlik belli bir süre fiilen-bedenen yapılmakta, dövizli, TL bedelli askerlikte ise bu süre yerine bedel ödenmektedir. İster fiilen, ister bedelle yapılsın, askerlik yapılmış sayıldığına göre, buna bağlanan hukuki sonuçlardan bu bedeli ödeyenler de yararlandırılmalı, bedeli ödenen süreler, 657 sayılı Kanun'un 83 ve 84. maddeleri gereğince memuriyet kıdemi açısından değerlendirilmelidir. Ancak askerliği yabancı ülke ordusunda fiilen veya bedelle yapanlar, bu görevi yabancı ülkeye fiilen veya bedelle sunmuş olduklarından, Türkiye'deki memurluk hizmetlerinde bu

süre veya bedeli memuriyet kıdemi açısından değerlendirmek mümkün olmayacaktır.

b) Askerlik borçlanması açısından

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun²⁰ 41. maddesine göre, sigortalının er veya erbaş olarak silah altında veya yedek subay okulunda geçen süreleri borçlanılabilecektir.²¹ Bunun için bizzat sigortalının veya hak sahibinin yazılı talepte bulunması, talep tarihinde 82. maddeye göre belirlenecek prime esas günlük kazanç alt ve üst sınırları arasında olmak üzere kendilerince belirlenecek günlük kazancın %32'si üzerinden hesaplanacak primlerini borcun tebliği tarihinden itibaren bir ay içinde ödemesi gerekmektedir. Borç ödenince, borçlanılan süre sigortalılık süresinden sayılacaktır. Ancak bunun için askerliğin sigortalı çalışmaya başlamadan önce yapılmış olması gerekmektedir. Sigortalılık süresi ile borçlanılacak sürenin çakışmaması gerekir. Aksi halde aynı süre iki kez ayrı ayrı değerlendirilmiş olacaktır.

41. maddede "er veya erbaş olarak silah altında veya yedek subay okulunda geçen sürelerin" borçlanılabileceğinden söz edilmektedir. Döviz veya TL olarak bedel ödenen veya muhacirlerin geldikleri ülkede ödedikleri bedel karşılığı sürelerin borçlanılıp borçlanılamayacağı konusunda maddede açıklık yoktur.

Memuriyet kıdemi açısından yaptığımız yorumların burada da düşünülmesi ve muvazzaf askerlik ile (er veya erbaş olarak silah altında veya yedek subay okulunda geçen sürelerin) döviz veya bedel ödenen sürelerin eşdeğer olduğu düşünülerek, bedel ödenen sürelerin de borçlanılabileceği ileri sürülebilir. Süre olarak askerlik yapan borçlanabiliyorsa, bedel olarak askerlik yapan da borçlanabilmelidir. 1111 sayılı Askerlik Kanunu'nun yukarıda andığımız hükümleri, bedelli askerliği muvazzaf askerlik sayıp, tekrar yaptırmadığına göre, muvazzaf askerliğe bağlanan sonuçlar, burada askerlik borçlanması, bedelli askerlik için de kabul edilmelidir. Hatta muhacirlerin geldikleri ülkelerde yaptıkları askerlik sürelerinin borçlanıldığı gibi²², orada yaptıkları bedelli askerlik için de Türkiye'de askerlik borçlanması olanağı tanımlanabilir.

c) Kıdem tazminatı açısından

Kıdem tazminatı iş sözleşmesinin sona ermesi durumunda işverenin işçiye ödemesi gereken temel haklardan biridir. Uzun yıllar Türk İş Hukukunda giderek genişleyip, yaygın bir uygulama alanı bulan ve değişik açılardan tartışılan bu kurum²³, yeni 4857 sayılı İş Kanununda²⁴ yer almamıştır. Ancak Kanun bu konuyu boş da bırakmamış, geçici 6. maddesinde “Kıdem tazminatı için bir kıdem tazminatı fonu kurulur. Kıdem tazminatı fonuna ilişkin Kanunun yürürlüğe gireceği tarihe kadar işçilerin kıdemleri için 1475 sayılı İş Kanununun 14 üncü maddesi hükümlerine göre kıdem tazminatı hakları saklıdır.” şeklinde düzenlenmiştir. Bu hükümden anladığımıza göre Yasakoyucu kıdem tazminatı konusunu, ayrı ve özel bir yasa ile “Kıdem Tazminatı Fonu Kanunu” şeklinde çözmeyi düşünmektedir. Bu yasa çıkarılana kadar da eski 1475 sayılı İş Kanunu’nun, kıdem tazminatını düzenleyen 14. maddesi uygulanmaya devam edecektir.

1475 sayılı Kanun’un 14. maddesine göre, kıdem tazminatı ancak belli durumlarda verilmektedir. İşçinin kıdem tazminatı isteyebilmesi için bir yıllık fiili çalışma dışında, iş sözleşmesinin de:

- İşveren tarafından İş Kanunu’nun 25/II’deki sebepler dışında (1475’de 17/II),
- İşçi tarafından İş Kanunu’nun 24. maddesi uyarınca (1475’de 16),
- Muvazzaf askerlik hizmeti dolayısıyla,
- Yaşlılık, emeklilik, malullük aylığı ya da toptan ödeme almak amacıyla,
- Kadın işçinin evlenmesi dolayısıyla bir yıl içinde sona erdirilmesi gerekmektedir.

Görüldüğü gibi kıdem tazminatına hak kazandıran hallerden biri de muvazzaf askerliktir. Muvazzaf askerlik nedeniyle, iş sözleşmesini 17. maddeye göre fesheden işçiye, işveren kıdem tazminatı ödemek zorundadır.

Bu hükmün bedelli askerliği kapsayıp kapsamadığı tartışmalıdır. Bazı yazarlar, son 6252 sayılı Kanun değişikliği ile getirilen bedelli askerlikte daha önce uygulanmakta olan “21 günlük temel eğitimin” kaldırılmış olduğuna dayanarak, son bedelli askerlik uygulamasında kıdem tazminatı istenemeyeceği sonucuna varmaktadır.²⁵ Gerekçe olarak da fiilen askerlik yapılmadığını ileri sürmektedirler.

Son bedelli uygulamasında eğitim öngörülmediğinden işçi bedelli askerlikten yararlanmak için iş sözleşmesini feshetmek zorunda değildir.

Daha önceki bedelli askerlik uygulamalarında belli bir süre temel eğitim öngörüldüğünden, bedelli askerlikten yararlanmak isteyenler zorunlu olarak iş sözleşmesini, İş Kanunu’nun 17. maddesine göre, “sürelî fesih” yoluyla (1475 sayılı eski İş Kanunu’nda 13. maddeye göre) sona erdirmek zorundaydı. Son bedelli uygulamasında eğitim öngörülmediğinden işçi bedelli askerlikten yararlanmak için iş sözleşmesini feshetmek zorunda değildir. Ancak, gerekli bedeli ödemek için başka olanağı olmayan işçi bu bedeli “kıdem tazminatı” yoluyla sağlamak istiyorsa ve bu amaçla iş sözleşmesini 17. maddeye göre feshederse bu fesih 1475 sayılı Kanunun 14/3. maddesindeki “muvazzaf askerlik hizmeti dolayısıyla” fesihtir ve kıdem tazminatının ödenmesi gerekir. Bedelli askerlikten yararlanmak isteyen işçi iş sözleşmesini eski bedelli uygulamalarında olduğu gibi feshetmek zorunda değildir. Ancak, feshederse bu, kıdem tazminatı ödemeyi gerektiren “muvazzaf askerlik dolayısıyla” fesihtir. Yukarıda da vurguladığımız gibi, “muvazzaf askerlik”, bedenen (belli bir süre işten ayrılıp fiilen askerlik eğitimi yaparak) gerçekleştirileceği gibi, döviz ödeyerek, TL ödeyerek veya kamu hizmetinde çalışarak da yerine getirilebilir. 1111 sayılı Askerlik Kanunu bunların hepsini “muvazzaf askerlik” saymış ve askerliğini fiilen değil, bedelen (belli bir döviz veya TL ödeyerek) yapanları da muvazzaf askerliklerini yerine getirmiş saymış ve bunların tekrar askere alınmayacaklarını vurgulamıştır.

Bedelli askerlik toplulumuzun değer yargılarına pek uygun düşmüyor ve eşitlik duygumuzu sarsıyorsa da, paranın giderek tek ve öncelikli değer olduğu bir liberal ekonomik sistemde, yoksul-zengin farkını ortadan kaldıramayacağımıza göre, paranın oluşturacağı eşitsizlikler artarak sürecektir. Bedelli askerlik

konusunda ayrıcalıkları gidermek istiyor, ekonomik, sosyolojik, hakkaniyet açısından daha uygun bir askerlik sistemi gerçekleştirmek istiyorsak yapılacak olan profesyonel askerliğe geçmek ve bunun için gerekli hazırlıkları başlatmaktır. Böylece, bu konudaki zengin-yoksul ayrımı ortadan kaldırılacağı gibi, istihdam alanında önemli katkı sağlanacak, silahlı kuvvetlerin teknolojik gücü artırılabilecek, milli savunma bütçesindeki atıl harcamalar gerekli ve yararlı konulara kaydırılmış olacaktır.

DİPNOTLAR

- 1 Uzun süre 24 ay olarak uygulanmış olan askerlik süresinin daha sonra 18, 15 ve 12 aya indirilmesi öngörülmüştür. 21 Haziran 1927 tarihli 1111 sayılı Askerlik Kanunu'nun (RG. 12.-17.7.1927, 631-635) değişik 5. maddesine göre (maddenin askerlik süresine ilişkin 1. fıkrası 21.7.1999 tarihli 4414 sayılı Kanun'la değiştirilmiştir.) "Erbaş ve erler için muvazaflık hizmeti süresi; Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri ile Jandarma Genel Komutanlığında onsekiz aydır. Bu sürenin, barışta, önce onbeş aya ve bilahare oniki aya kadar indirilmesine, Silahlı Kuvvetlerin de ihtiyacı dikkate alınarak, Bakanlar Kurulunca karar verilebilir."
- 2 Aynı hükme, 1961 Anayasası'nın 1971 değişikliğinden sonra 60 ıncı maddesinde de yer verilmişti. Anayasa kitaplarında bu konuya açıklık getirecek bir ifadeye rastlayamadık. Bkz. Gözübüyük, Şeref, Anayasa Hukuku, 16. Bası, Ankara 2008; Tanör, Bülent/Yüzbaşıoğlu, Necmi, 1982 Anayasasına göre Türk Anayasa Hukuku, 9. Bası, İstanbul, 2009; Kaboğlu, İbrahim, Anayasa Hukuku Dersleri, İstanbul, 2005; Odyakmaz, Zehra/Kaymak, Ümit/Ercan, İsmail, Anayasa Hukuku-İdare Hukuku, 7. Bası, İstanbul, 2006; İba, Şeref, Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar, 2. Bası, Ankara, 2008.
- 3 21.6.1927 tarihli, 1111 sayılı Askerlik Kanunu, RG. 12-17.6.1927, 631-635. Kanun, 1929, 1935, 1940, 1941, 1947, 1961, 1964, 1970, 1974, 1980, 1981, 1982, 1984, 1987, 1988, 1992, 1999, 2001, 2003, 2004, 2005, 2007, 2009, 2010, 2011 yıllarında muhtelif değişiklikler geçirerek güncellenmiştir.
- 4 Bedel ödemeye istekli olanların durumu 4/A bendinde, a, b, c, d, e, f alt bentlerinde düzenlenmiştir.
- 5 Kamu kurum ve kuruluşlarında görevlendirilecek yükümlülerin durumu 4/B bendinde, a, b, c, d, e, f, g, h alt bentlerinde düzenlenmiştir.
- 6 1.2.2011 tarihli Askerlik Kanunu ile Yedek Subaylar ve Yedek Memurlar Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, RG. 8.2.2011, 27840.
- 7 30.11.2011 tarihli Askerlik Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG. 15.12.2011, 28143.
- 8 Burada eski düzenlemede maddenin 1. fıkrasında yer alan "ve 21 gün süreli temel askerlik eğitimine tabi tutulmaları" ibaresi, 2. fıkrada yer alan "belirtilen yaş sınırı sonuna kadar temel askerlik eğitimini yapmayanlar" ibaresi, 3. fıkrada yer alan "veya yönetmelikte belirtilen süre içinde temel askerlik eğitimlerini" ibaresi ve aynı fıkradaki "ve 21 gün süreli temel askerlik eğitimine tabi tutulmaları" ibaresi 30.11.2011 tarihli, 6252 sayılı Kanunun 1. maddesi ile metinden çıkarılmıştır (RG. 15.12.2011, 28143).
- 9 RG. 15.12.2011, 28143.
- 10 Burada söz konusu olan Kanun 6252 sayılı Kanun'dur, yürürlük tarihi ise yayım tarihi olan 15.12.2011'dir.
- 11 6 aylık süre 15.6.2012 tarihinde dolmaktadır.
- 12 15.12.2011'den önce.
- 13 Özellikle 1999 İzmit depreminin yol açtığı maddi ihtiyaçların önemli bir bölümü Bedelli Askerlik Uygulamasından karşılanmıştır (Bkz. Ateş, Toktamış, Bedelli, Bugün Gazetesi, 19.11.2011).
- 14 Taşgetiren, Ahmet, Tek Çözüm Profesyonel Askerlik, Bugün Gazetesi, 17.11.2011.
- 15 Erduran, Refik, Vicdani Kabul, Sabah Gazetesi, 18.11.2011.
- 16 Barlas, Mehmet, Bedelli Askerlik Profesyonel Orduya Geçiş İçin Fırsattır, Sabah Gazetesi, 4.11.2011 .
- 17 Barlas.
- 18 Göktürk, Gülay, Geçiş Dönemi Çözümü Olarak Bedelli Askerlik, Bugün Gazetesi, 7.11.2011; Taşgetiren; Barlas; Erduran.
- 19 14.7.1965 tarihli, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, RG. 23.7.1965, 12056.
- 20 31.5.2006 tarihli, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, RG. 16.6.2006, 26200.
- 21 Ayrıntı için bkz. Güzel, Ali/Okur, Ali Rıza/Caniklioğlu, Nursen, Sosyal Güvenlik Hukuku, 13. Bası, İstanbul, 2010, s. 494 vd.
- 22 Bkz. Okur, Ali Rıza, "Yurt Dışı Hizmet Borçlanması ve Türk Vatandaşlığı Koşulu", YHGK'nun 23.11.2005 tarihli, E.2005/10-492, K. 20057646 sayılı Kararına ilişkin bir inceleme, Çalışma ve Toplum, Sayı: 10, 2006/3, s. 101-133; Okur, Ali Rıza, "Askerlik Borçlanmasının sigortalılık Süresine Etkisi (Askerlik Borçlanmasında Ne Değişti?)", Çimento İşveren, Eylül 2001, s. 3-12; Okur, Ali Rıza, "Hocamın Askerlik Borçlanması İsyanı", Akşam Gazetesi, 16.7.2001; Okur, Ali Rıza, "Göçmenler ve Askerlik Borçlanmaları", Cumhuriyet Gazetesi, 22.1.1992; Okur, Ali Rıza, "Göçmen Vatandaşların Yurt Dışındaki Askerliklerini 506, 5434 ve 1479 sayılı Yasalar Açısından Borçlanmaları", İş Hukuku Dergisi, Ocak-Mart 1992, s. 79-85.
- 23 Kıdem tazminatı konusunda ayrıntı için bkz. Çelik, Nuri, İş Hukuku Dersleri, 24. Bası, İstanbul, 2011, s. 305 vd.; Süzek, Sarper, İş Hukuku, 5. Bası, İstanbul, 2009; Narmanlioğlu, Ünal, Türk Hukukunda Kanundan Doğan Kıdem Tazminatı, İstanbul, 1973.
- 24 22.5.2003 tarihli 4857 sayılı İş Kanunu, RG. 10.6.2003, 25134.
- 25 Orhan, Saadettin, "Bu Bedellide Tazminat Yok", Bugün Gazetesi, 26.11.2011; Kurt, Resul, "Bedelli Askere Tazminat Yok", www.muhasebetr.com, 2.2011; Sınay, Tahsin, "İşçinin Bedelli Askerliği ve Kıdem Tazminatı", www.muhasebetr.com, 5.12.2011.